

בבא מציעא קי"ז

משה שווערד

1. ספר דבר יעקב

א] כשהוא משתמש דרך פתחים משתמש או דרך גגין - המהרש"ל מקשה מה מפסיד המשכיר התחתון אם השוכר ישתמש דרך פתחים, ולמה יוכל למנוע ממנו להשתמש דרך פתחים הרי כופין על מדת סדום. [ותירץ שאם העליון יכנס דרך העליה יעשה חלק מתשמישיו בעליה, והתחתון מרויח שהעליון ישהה פחות בתחתונה.]
✓ ולפי מש"כ התוס' [ב"ב יב: ד"ה כגון] בשם הריצב"א שפשיטא שאדם יכול למחות שלא יכנסו לדור בשלו ואין בזה מדת סדום, [ודוקא אחר שכבר דר אומרים שהוי מדת סדום לתבוע תשלום], א"כ בל"ה לא קשה קושית המהרש"ל.

2. ספר דבר יעקב

ב] אם תמצא לומר מצי א"ל עלייה וירידה לא קבילי עלי - כתב הרא"ש מסתבר דכל הני אם תמצא לומר הלכתא ניהו, דטעמא דמסתברא ניהו. הפלפולא חריפתא [אות ג] מביא שהרא"ש פרק השואל כתב שהגאונים אמרו כלל שכל אם תמצא לומר הוי פשיטות לבעיה, וק"ק למה כאן הוצרך לומר הטעם משום דטעמא דמסתברא ניהו.

3. ספר דבר יעקב

ג] שתי עליות זו על גב זו וכו' תיקו - כתב הרא"ש כיון דסלקא בתיקו יד השוכר על התחתונה. הרמב"ם [שכירות ה-ח] פוסק שהוי ספק הלכך לא ידור ואם דר אין מוציאים אותו משם. ומקשים המל"מ [שכירות ז-ב ד"ה עוד] והדרישה [סו"ס שיב] וקה"ח [שיב-ט] שהכא הוי ספיקא דדינא, ובספיקא דדינא פוסקים שקרקע בחזקת בעליה קיימא

ולא מהני תפיסה, וכמו שפסק הרמב"ם [ז-ב] לענין משכיר בית י"ב דיגרים לשנה דינר לחודש, ונתעברה שנה שקרקע בחזקת בעליה קיימא [כדאיתא לעיל קב.]. [הקה"ח מתרץ שהכא מיירי שדר מדעתו של בעה"ב ולכן כיון שבעה"ב הראה שהסכים שידור בתחתונה הוי כאילו הודה שהקנה לו גם עליה תחתונה [כ"ג כוונת הקה"ח].
והמאירי מביא שיטת הרמב"ם, ואח"כ מביא יש חולקים שלא מהני תפיסה ויד השוכר על התחתונה.

4. ספר דבר יעקב

ה) אם הבור קדם קוצץ ונותן דמים – הטעם שנותן דמים כתב רש"י [ב"ב כה:] כיון דברשות [גירסת ר' יונה שלא ברשות] נטע שאינו מזיק עד זמן גדול לא הייבוהו חכמים לקוצץ בלא דמים בשביל היזקא דיחיד. ומבאר ר' יונה כיון שחייב הרחקה הוי מדרבנן, וכאן ההיזק לאחר זמן, אמרו רבנן שבדיעבד רק חייב לקוצץ אם יקבל דמים.

והתוס' [ב"ב יח: ד"ה ואי] כתבו אע"פ שסמך האילן באיסור מ"מ כיון שהפסדו מרובה תיקנו חכמים שיתנו לו דמים.

5. ספר שערים מצויינים בהלכה

אם היתה התקרה חשובה עד שאין המים יורדין מיד אלא נבלעין, ולאחר שעה מטפטפין ויורדין ומטנפין, אז על התחתון לתקן ולהרחיק עצמו מן הנוק, ועפ"ז כתב בנידון שנשאל כשהמים בנפילתן מתאספין לתוך הגומא, ואח"כ כשהם רבים בוקעין חומת שמעון ועוברין למרתפו ואיכא הפסד טובא, לא דמי להכא כלל, דהתם העליון אי אפשר לו לסלק היזקו למקום אחר, דאי אפשר לו להיות בלי מים, וגם התחתון בקל יכול לתקן המעזיבה, ואז אין המים נופלין עליו, (והלשון דמשי מיא מוכיח שזה דבר מועט – נתיבות סי' קנה סק"ג), אבל אם התחתון אינו יכול לינצל מהיזק העליון אם לא יעשה כיפת אבנים, כולי האי לא אטרחהו חכמים, וצריך העליון לסלק היזקו. ועי' בשו"ע (סי' קנה ס"כ) ונתיבות (ביאורים סק"ג). ועי' בדברינו במס' ב"ק (כה: ד"ה מודי) בענין גירי דיליה.

וכתב בתשו' הריב"ש (סי' תקיז) והובא ברמ"א (סי' קנה ס"ד) שכל זה במי תשמיש של העליון ששופך, אבל אם ירדו גשמים על העלייה ויורד למטה על הניזק לתקן שלא יזק, ועי"ש בנו"כ.

דפסקי מיא והדר נפלי. פרש"י במקום רחיצת ידים היתה במקום אחר, ומשם הן נמשכין עד שנופלין במקום שמזיקין. וכתב בתשו' הרא"ש (כלל קה"י) דמכאן חזינן דלא מקרי גירי דיליה אלא היכא דמיד בא ההיזק לחברו, אבל היכא דאיכא הפסק לא מקרי גירי דיליה, [ועי' כזה במאירי כאן דהואיל ומכחו באו ולאחר כהיזק בידים הוא, וזה נקרא גירי כו', אבל

ט] אמר בעל העליה לבעל הבית לבנות והוא אינו רוצה לבנות – הרמב"ן, הר"ן והנ"י מביאים קושיית הירושלמי שמקשה למה אין ב"ד כופים אותו לבנות. ומבואר בסמ"ע [קסד-א] שב"ד כופים אותו ע"י חרמות או ירידה לנכסיו. ומתרג' הירושלמי שמתנ' מיירי כשבעל הבית הלך למדינת הים וא"א לכפותו, וכך מעמיד הרמב"ן את המשנה. וכתב החזו"א [ב"ב סימן ד] דמש"כ במשנה אמר בעל העליה לבעל הבית לבנות, היינו שאמר לו לפני שהלך למדינת הים ואח"כ הלך לו למדנה"י.

הר"ן והנ"י מביאים הרשב"א שכתב שתירוצ' הירושלמי תלוי במחלוקת אמוראים [בכתו' פח.]. אם מי שהלך למדינת הים יורדים לנכסיו שלא בפניו, הירושלמי סובר כרב אחא שאין יורדים, ואנן קי"ל כרב נחמן שיורדים, ולפ"ז הדרה קושיה למה אין ב"ד יורדים לנכסיו ולוקחים ממון כדי לבנות הבית. התויר"ט מבאר שהרמב"ן שהסכים עם תירוצ' הירושלמי סובר, שדוקא בהלואה קאמר רב נחמן

שיורדים שלא בפניו כדי שלא תנעל דלת לפני לווין, ולא בשאר חובות.

הרשב"א מתרג' שהכא אין שאר נכסי בעה"ב משועבדים, משום שליכא שיעבוד על בעה"ב אלא על הבית, שהבית משועבד לעליה, ולכן כשהבית נפל א"א לגבות משאר נכסי בעה"ב.

7. ספר שערים מצויינים בהלכה

דף קיז: אר"י בשלשה מקומות שנה לנו רבי יהודה אסור לאדם שיהנה מממון חבירו וכו'. פרש"י שלא במתנה, עד שתהא מדעתו ונוחה לו. ובתוס' רי"ד מפרש, אע"פ שהוא זה נהנה וזה לא חסר, ונפק"מ הדר בחצר חבירו שלא מדעתו, וחצר לא קיימא לאגרא וגברא עביד למיגר, שהוא צריך להעלות לו שכר, והגמ' דחי לה דלא משמע הכי, ולעולם אית ליה לר"י זה נהנה וזה לא חסר פטור. ועי' ברש"י (ד"ה דהוה ליה) ובתוס' (ד"ה בשלשה). ועי' בקצוה"ח (סי' קסד סק"ב) מש"כ בדברי רש"י לעיל (קיז. ד"ה אמר).

8. ספר דבר יעקב

[ב] הנותן צמר לצבע לצבוע לו אדום וצבעו שחור וכו' ר"מ אומר נותן לו דמי צמרו - רש"י מפרש משום שקניה בשינוי. וכן מבואר בגמ' [ב"ק צה.]. שמוכיחה מכאן שר"מ סובר שינוי קונה. הקר"ש [ב"ק אות קט] והאמרי משה [סימן לב-ז בהגה] והגר"ז [הל' גזילה ד"ה ולפי] כתבו שאין צורך שגולן [כדי לקנות בשינוי] יעשה המעשה שינוי דוקא אחרי המעשה גזילה, אלא ה"ה אם המעשה שינוי הרי גם מעשה גזילה, הרי זה גזול וקונה בשינוי באותו זמן. הגר"ז והקר"ש הוכיחו מהא דאמר ר"מ לגבי נתן צמר לצבע ושינה מדעת בעה"ב שאז המעשה גזילה והשינוי באים כאחד. הקר"ש דוחה דשאני התם דבתחילת הצביעה משנה מדעת בעה"ב ונעשה גולן, וקונה בשינוי בסוף הצביעה, שעדיין לא נשתנה עד גמר הצביעה.

9. ספר שערים מצויינים בהלכה

✓ תדחתון שבא לשנות כו' עליון שבא לשנות וכו'. כתב הרא"ש בשם הראב"ד, דכל זה מיירי כשבא לשנות ממנהג העיר שנהגו,

אבל אם נהגו בזה ובוזה יכול לשנות, והכי איתא בתוספתא וכו'. ועי' בנמוק"י (עב. מרפי הרי"ף) בשם הרשב"א. [ובמאירי כתב בזה ג' שיטות, (א) דאפילו היה מנהג המקום בזה שבא לשנות, אין הולכין בזה אחר המנהג, אלא אחר מה שהיה בנוי מתחלה, ומ"מ אם רצה להוסיף אח"כ בבנין, הרי דינו כמו שהיה בתחלה והוא כמנהג המדינה, והוא שאמרו בתוספתא וכו', (ב) וי"מ שמה שאמרו שאין שומעין לו לשנות, פירושו בשינוי המנהג, אבל כל ששינויו כמנהג המדינה שומעין לו, (ג) ויש מכריעין שברוחב הכתלים אף אם השינוי הוא כמנהג המדינה אין שומעין לו, הא בארזים ושקמים ומיעוט חלונות וריבויין והגבהה והשפלה, אם השינוי כמנהג המדינה שומעין לו. ועי' בטור (סי' קסד) בשם הראב"ד, ועי' ש"ב"י (בדה"ב שם) וב"ח (ד"ה באו) דהרמב"ם (מכירה פכ"ד הט"ז) לא ס"ל כביאור הראב"ד בתוספתא וכו', [והב"ח כתב דמשו"ה השמיטו המחבר בשו"ע]. ועי' ש"ב"א (סי' ז) בשם הראב"ד, ובסמ"ע (ס"ק יט) וש"ך (סק"ו).

10. תוספות מסכת בבא מציעא דף קיז עמוד ב

לא לזה ולא לזה מאי - אין נראה לר"י פירוש הקונט' שפ"ל שבעה"ב רוצה למכור את הקרקע דבהא לא קמבעיא ליה דפשיטא דאין יכול למכרו שהרי משועבד לזה לבנות עלייה שם כשירצה ואי רוצה למכור הקרקע לעשות הבית ואין מוכר אלא כח שיש לו בתוכה הא נמי פשיטא שבענין זה יכול למכרה דלמה לא ימכור כח שיש לו בה אלא נראה לר"י דמיירי שרוצה בעה"ב לזרעה ובעל עלייה אמר גם אני אזרע שגם לי הקרקע משועבד לעלייה או דלמא מצי א"ל היאך אין לך כלום בקרקע אלא לענין העלייה בלבד.

11. ספר דבר יעקב

טו] הכותל והאילן שנפלו לרה"ד והזיקו פטור - פירש"י דאנוס הוא. וכתבו הר"ן והג"י דמיירי דוקא אם בנאו כראוי אבל אם בנאו רעוע הוי פושע וחייב לשלם הנזק. עוד כתבו הר"ן והג"י דהא דקתני פטור מיירי בין אם הזיקו בזמן הנפילה שפטור כיון שדחי אונס, בין אם הזיקו אחר הנפילה ולא היה לו זמן לפנותם שג"כ הוי אונס, ובין אם הזיקו אחרי שהפקירן אף שאחרי ההפקר היה זמן לפנותם, דמ"מ פטור, דקיי"ל [ב"ק כט:]: מפקיר נזקיו אחרי נפילת אונס פטור. ומיכת מדבריהם שמפקיר נכסיו אחר נפילת אונס פטור גם אם נפל לרה"י, ודלא כרש"ש [קיה. אות ה] שכתב שמפקיר נכסיו אחר נפילת אונס פטור דוקא אם נפל לרה"ד ולא אם נפל לרשות תבירו.

12. ספר דבר יעקב

(א) רד"ה אין שומעין לו-אע"ג דבכל דוכתי

אית ליה שוה כסף ככסף הכא גבי פועל בל תלין שכרו כתיב מאי דאתני בהדיה משמע - הרשב"א בשיטה [קיו:]: מקשה שאין משמעות מהפסוק שצריך דוקא כסף. ועוד אם זה תלוי בבל תלין, א"כ אם אין לו שאינו עובר בבל תלין [כדתניא לעיל קיב.]. יהיה פטור לשלם דמים, כלומר פטור למכור נכסיו כדי לשלם בדמים. גם הר"ן כתב שהטעם של רש"י אינו מזוזור. ומפרשים הר"ן והרשב"א שהוי אומדנא שהפועל לא טרח ומסר נפשו ע"מ בסוף היום לקבל כלים שיצטרך לטרוח למכורם. הפתחי תשובה [שלו-א] כתב נ"מ בין רש"י לרשב"א היכא ששכר פועל ע"י שליח שליכא בל תלין [כדאיתא לעיל קי:], שלפי רש"י א"צ לשלם בדמים, וכן דעת המהרש"א [לתד"ה לעשות], ולפי הרשב"א יהיה חייב לשלם בדמים.

✓ עוד כתב הפ"ת דמש"כ המרדכי והגמ"י [הובא בתויו"ט ובסמ"ע שלו-ג] שדוקא לשלם בקש ותבן אין שומעין לו, אבל יכול לשלם בחיטים ושעורים, אפשר לבאר ע"פ סברת הרשב"א שעבור חיטים ושעורים שהוי אוכל מוכן הפועל למכור נפשו, שהרי בכסף יצטרך לקנות אוכל. הש"ך [שלו-ב] פליג וסובר שאינו צריך לקבל חיטים ושעורים. וכתב הרש"ש דהיינו משום שאינם ראויים עדיין לאכילה, אבל לחם שראוי לאכילה גם לפי הש"ך צריך לקבל.

13. דף על הדף בבא מציעא דף קיז עמוד א

בגמ': ור' אלעי משום ר' חייא בר' יוסי אמר: התחתון מתקן, וסימן: ויוסף הורד מצרימה.

וברש"י: תרגומו איתחת וכו' ע"כ.

בספר אמרי רבי שפטיה סגל ז"ל במאמר על בין המצרים (ע' קעז) כותב:

החורבן של בית המקדש ועמנו כולל שני חורבנות, חורבן בהמ"ק שלמטה, וחורבן בהמ"ק שלמעלה המכוון נגד בהמ"ק שלמטה כדברי חז"ל ובמדרש (ירושלמי ברכות פ"ד ה"ה תענית ה' א' חגיגה יב, ב מכילתא בשלח עה"פ מקדש ה' ועוד). וטעות בידינו כשאנו מדברים על בנין בהמ"ק שלמטה, על זה נאמר "אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו" (תהלים קכז). הוא יתברך צריך לבנות מקדשו, כאמור בתפלת "נחם" "ובאש אתה עתיד לבנותה". אבל בהמ"ק שלמעלה שנחרב בעוון שנאת חנם (יומא ט'), זה עלינו לתקנו ולבנותו, ע"י אהבת ישראל אמיתית. והנה כאשר אנו נתקן את בהמ"ק שלמעלה, ממילא יתעורר רצונו יתברך לבנות את ביהמ"ק שלמטה, שהרי גלות השכינה היא כל זמן שלא נבנה.

ובזה מתפרשים דברי הגמ' בב"מ (קיז, א) במעשה שהמעזיבה התקלקלה והמים נוטפים מלמעלה למטה על מי לתקן, ר' חייא בא אבא אמר על העליון לתקן, ור' אלעי משום ר' חייא בר' יוסי התחתון מתקן, וסימן ויוסף הורד מצרימה". פרש"י תרגומו איתחת, ור' חייא בר' יוסי אמר תחתון ע"ש. וקשה מאד להבין מהו הרמז ביוסף שתחתון מתקן.

אבל כידוע חטא מכירת יוסף הוא עוון שנאת חנם, שגרם את חורבן המקדש והעם. והשאלה מי יתקן את עוון זה, ע"ז אמרו שעל התחתון לתקן את הפגם, אנו צריכים לתקן את העוון ולשוב מעוון זה, ממילא כמו שבארנו יתעורר הרצון העליון לבנות מקדשו למטה ולגאול את עמו. אבל יש גם אופן של הגאולה "בעתה", דאז גם אם לא תקנו התחתונים את העוון הגיע הזמן לגאולה, וכדברי ר' יהושע בסנהדרין כשהתווכח עם ר' אליעזר שאמר אם ישראל עושין תשוב נגאלין, א"ל ר' יהושע, והלא כבר נאמר בדניאל למועד מועדים וחצי וכו' ושתק ר' אליעזר (צח, א). ואז התקון הוא ע"י אתערותא דלעילא, כביכול עליון מתקן.

והנה יוסף הביא דיבת אחיו רעה אל אביהם, וע"י לשון זו נגרם שנאת חנם כי הם טעו בכוונתו, הוא כיוון להוכיחם ע"י אביו כדברי חז"ל שראה בהם חשדות שונים בחנם. א"כ יוסף הורד מצרימה הוא בעקבות חטא לשון הרע ושנאת חנם, וכשעוסקים בתקון חל החיוב על התחתון, דאם ימתין עד עת קץ מי יודע זמנו. לכן רמזו חז"ל, כמו שדבר ברור הוא לכל שיש לנו לתקן חטא לה"ר ושנאת חנם, ועי"ז נורז את הגאולה, דאחרי שיבנה המקדש למעלה יבנה העליון למטה, כי הלכה כמ"ד במעזיבה תחתון מתקן. וגם מרמז ע"ז מאמר חז"ל במדרש (ב"ר פ' פ"ו), ויוסף הורד מצרימה ויוסף הוריד את השכינה למצרים, כי נגרם לשכינתא בגלותא. ומובן שעלינו לתקן מה שפגמנו, לפיכך שפיר רמזו שתחתון מתקן בתיבות יוסף הורד עכ"ד ודפח"ח.